

SZEMLE

FERENCZ MELINDA, **20. századi erdélyi magánlevél-gyűjtemények.** (Emberek és Kontextusok 24.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2023.

A 2023-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület által kiadott kötet alapja az *Írásbeli kommunikáció. 20 századi magánlevél-gyűjtemények értelmezése* című, 2012-ben megvédett doktori értekezés. A szerző (korábbi nevén Csergő Melinda) a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Doktori Iskolájának hallgatójaként 2005-től közel egy évtizeden keresztül folytatta alapkutatásait, a kötet forrásanyagának, a terjedelmes levélkorpuszoknak a feldolgozását és szakszerű értelmezését. A kolozsvári néprajzi doktori iskola oktatói és hallgatói által 2008-ban elindított *Emberek és Kontextusok* forrásközlő sorozat ezúttal a 24. kötettel gazdagodott, amelyet a témavezető és sorozatszerkesztő Keszeg Vilmos a levelezés további kutatásához „megkerülhetetlen módszertani kézikönyvként” is ajánlja társadalomkutatók és a mindenkori olvasó figyelmébe.

A közel háromszáz oldal terjedelmű kötet kétharmadát teszi ki a 20. századi levélgyűjtemények, főként a század második feléből származó magánlevelek mikroszintű elemzése, amely hat fejezeten keresztül következetesen felépített elméleti, módszertani és történeti megalapozással vezet végig, fókuszpontba állítva a levélírás motivációit, szokásait, másodlagos kontextusát és funkcióját, a tartalmi és kontextuális elemzés során mindvégig szem előtt tartva a levelet író egyént és annak mikrovilágát, az egyéni levélírási habitusokat, a levél és az életpálya összefüggéseit.

Az *Elméletek, módszerek, források* című fejezet felvonultatja a beszélés néprajzának, a kontextusvizsgálatnak, az egyéniségvizsgálatnak, a műfajelméletnek, az írás mindennapi használatát vizsgáló francia írásantropológiai kutatásoknak a terminológiai és módszertani arzenálját, és ennek köszönhetően a kutatás elméleti keretének alappillérei olyan megközelítési lehetőségeket biztosítanak a szerző számára, amelyek a levelek műfaji, biografikus és reprezentációs jellege mellett a levélírást a mindennapokba beágyazódó írásgyakorlatként, íráshabitusként teszik vizsgálhatóvá, egy adott periódus levelezési kultúráját láttatva egy jól strukturált analitikus folyamat eredményeként. A *Források és módszerek* alfejezet szerint a kötet gerincét képező három alapforrást Sigmond Júlia 1942 és 2008 között keletkezett, 296 levélből álló gyűjteménye, Becze Balázs 1939 és 1978 között keletkezett, 98 darabból álló levélhagyatéka, valamint Lukas Liane 1886 és 1976 között keletkezett 86 darabból álló levélgyűjteménye alkotja. Az elemzés egyes részeihez kiegészítő és kontrollforrásként járulnak hozzá egyéb levelek és kisebb terjedelmű levélhagyatékok.

A levelezés történeti vizsgálatának és a levelek kutatástörténetének áttekintése képezi a harmadik fejezet bevezető részét, amelyben a levelek kutatásával foglalkozó tudományterületek (irodalomtudomány, nyelvtörténet, szociológia, történettudomány) említését követően hangsúlyos

szerepet kap a néprajztudomány-történeti kutatások részletes ismertetése. Itt kiindulópontként van jelen az alábbi premissza: „*a néprajztudomány a levelezést egyéni és közösségi szokásként, az életpályával való összefüggésben vizsgálta*”. Kutatástörténeti szintézisében a szerző kronologikus sorrendben vázolja fel azokat a tanulmányokat és kiadványokat, amelyek a népi leveleket forrásként használták. A történeti részhez szorosan hozzátartoznak a magánlevélírás popularizálódásának folyamatát, valamint a levelek formakészletének, szerkezetének alakulását taglaló alfejezetek. Külön érdemes kiemelniünk *A levelezés intézményes kerete: postatörténeti vonatkozások* című alfejezetet, amely a kutatástörténeti részt keretezi, és gazdag információkészlettel, postatörténeti adalékokkal egészíti ki.

A *Levelek és levélíró emberek* című negyedik fejezet a kolozsvári Sigmond Júlia levélgyűjteményének bemutatását és komplex értelmezését valósítja meg. Sigmond Júlia terjedelmes gyűjteményét az általa és a hozzá írt levelek alkotják, és a szerző forrásként használja a felkérésre megírt két önéletrajzot is. Sigmond Júlia életpályájának rekonstruálása és a komparatív megközelítés során a biografikus beszédmód kontextusfüggő jellege tárul fel, és a biográfia bemutatásán keresztül a szerző az esemény- és énreprezentációs lehetőségek értelmezése, a biografikus epizódok megjelenítése mellett kitér a levelezési habitusokra, a levelezési normákra és szokáselemekre, valamint az egyén levélírási gyakorlatát meghatározó családi tradícióra is. A levelezés kollektív és nyilvános vonatkozásai kerülnek szóba a Czimbalmos Júlia és Nagy Balázné leveleinek kontextusában. Az ide kapcsolódó alfejezet a levélírást reprezentációs lehetőségként taglalja, kitérve a levél egodokumentum-jellegére és a levélíró egyén önreprezentációjára.

A következő nagyobb lélegzetű fejezetben (*Levelek és kontextusok*) a szerző Keszeg Vilmos elemzési szempontjainak felvezetése mellett komplex összefüggésrendszerben tárja fel Becze Balázs levélhagyatékának kontextusait és szerkezetét, betekintést nyújtva a családi levélírási gyakorlatba, a levélhagyaték másodlagos kontextusának a kutató-szerző által is befolyásolt létrejöttébe, amelynek során körvonalazódnak a levélírókra, a levelek tartalmára, a levélőrzésre vonatkozó reflexiók. A gergyószárhegyi Becze család házának padlásán őrzött levelek „*kulturális biográfiája*” (Keszeg Vilmos) tárul fel, és a szerző kérdésfelvetései fokozatosan rávezetnek a feltárt levélhagyaték emlékezési és narrációs mechanizmusokat elindító jellegére. A Becze család előző generációja által megőrzött és átörökölt családi irattár a szociális térbe visszakerülve emlékezési eseménysort indított el, eltérő tudást aktivizált a családban. Ferencz Melinda a kutatás empirikus adatait – a leveleket és ezek tárgyi kontextusát – beszélgetésekkel és interjúkkal bővíti ki, kiegészítő forrásanyagként fényképeket használ, és a képek alapján készített interjúkkal árnyalja az értelmezést. Az elemzés adatbázisát alkotó levelek (re)kontextualizálása során a Becze család három generációjának tagjaival készített interjúkat kontrollforrásként használja. A főszövegbe illesztett idézetek, levél- és interjúrészletek gördülékenyen domborítják ki a fejezet felvázolt koncepcióját, az emlékezési mechanizmusokat, az írott szövegekhez, a levélhagyatékhoz való genealógiai viszonyulásmódokat.

A fejezetet lezáró rövidebb részben (*Különböző levélhagyatékok – egyetlen kontextus*) Lukas Liane, Ajtay Jolán és Rózsa Anna irathagyatékának kvantitatív elemzése, tartalmi és kontextuális összefüggéseinek feltárása során a szerző néhány példán keresztül világít rá a különböző személyek szelektált levelezéseinek és dokumentumainak hagyományozódására,

a levélhagyatékok pragmatikus és reprezentációs funkciójára, valamint az ezáltal körvonalazódó újabb kontextusokra.

A tanulmányban következetesen végigvezetett gondolatmenet jelenti Ferencz Melinda forrásfeltáró és értelmezői munkájának egyik érdemi aspektusát: a levélírás személyes motivációi mellett párhuzamosan világít rá a levélírási gyakorlat történeti és szociokulturális összefüggéseire is, és a 20. századi populáris levélírás termékéről önreprezentációs gesztusként, önreflexív, térben és időben közvetítő műfajként értekezik, amely mikroközösségekre nyithat ablakot.

A nyomtatásban megjelent *Melléklet* nagyfejezet összesítő táblázatokat, a levélkorpuszokra vonatkozó statisztikákat, szemelvényeket, a *Képmelléklet* pedig 12 színes levelet tartalmaz. Szintén ehhez a nagyfejezethez tartoznak a Sigmond Júliával, a Becze család tagjaival és más személyekkel készült interjúk átiratai, valamint *Helynévmutató*, terjedelmes bibliográfia, román és angol nyelvű összegzés zárja a kötetet.

Az *Emberek és Kontextusok* sorozat korábbi, népi írásbeliséghez kapcsolódó köteteihez hasonlóan jelen kiadványnak is elengedhetetlen tartozéka a DVD-mellékleten közzétett forrásanyag, amely a kolozsvári néprajzi iskola szemléleti és módszertani megfontolásait tükrözi, a levélkorpuszok eredeti írásképeinek digitális-tárgyi felmutatására törekedve. A hátsó borítóhoz rögzített DVD-lemezen találhatóak a levelek betűhív átirásiban (174 oldal), Sigmond Júlia leveleinek összesítő táblázata (6 külön munkalapon lévő adatbázissal), Becze Balázs leveleinek összesítő táblázata (2 külön munkalapon lévő adatbázissal), Sigmond Júlia levelei szkennelve (5 alkönyvtárban összesen 300 levél), valamint Becze Balázs levelei szkennelve (69 levél, külön mappákba rendezve).

BAJKÓ ÁRPÁD

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Magyar Matematika és Informatika Intézet
Kolozsvár/Cluj-Napoca, Ploieşti, 23–25
bajkoarpad@gmail.com

SZIKSZAI MÁRIA, *Community Networks and Cultural Practices in Twentieth-Century Romania: Paper-Based Cultures in the Writings of a Catholic Priest*. Lanham–Boulder–New York–London, Lexington Books, 2023. 309.

Szikszi Mária könyve különleges utazásra invitálja az olvasót, egy olyan férfi életébe, aki rendkívüli erőfeszítéseket tett, hogy utódai számára egy letűnt világ mozaikdarabjait illessze össze. Egy olyan antropológiai elemzést foghatunk kezünkben, amelyik egy katolikus pap hátrahagyott dokumentumait vizsgálja. A feldolgozott forrásanyag a digitális korszak előtti, papíralapú kultúra jegyeit hordozza, mindezt a túlnyomórészt ortodox Románia diktatúrájának időszakából.

A 2023-ban megjelent könyv három magyar nyelvű előzményt takar. A jelenlegi kötet a 2020-as könyv fordítása (amelyet Czintos Emese, Pieldner Judit és Rigán Lóránd készítettek), kiegészülve néhány új fejezettel, friss szakirodalommal és elsődleges forrásokkal. Az első